
K I E R K E G A A R D O V A V E S E L A
» N O V I C A « :
» B O G J E L J U B E Z E N «
K O T T E M E L J V E S E L J A V
T R P L J E N J U

B o j a n Ž a l e c

1. Uvod

V pričujočem članku se bomo ukvarjali s Kierkegaardovim stališčem, da je tisti, ki trpi, lahko vesel. Predstavili bomo Kierkegaardov pogled na pogoje in dejavnike takega veselja. Temeljni pogoj za to, da je trpeči lahko vesel, je njegova vera, da je Bog ljubezen. Zato je Kierkegaardov pogled na možnost veselja v trpljenju svojevrstna teodiceja. Kierkegaardov pogled bomo umestili tudi v kontekst nihilizma in ugotovili, da iz njegovega pogleda izhaja, da je trpljenje negativen dejavnik nihilizma oziroma da trpljenje človeka varuje pred tem, da bi zapadel v nihilizem. Razprava nas bo privedla do ugotovitve, da lahko po Kierkegaardu krščansko vero opredelimo kot vero, da je vsak človek, ki trpi, vedno kriv pred Bogom in da ob tej predpostavki zanikanje zadnje trditve pomeni zanikanje krščanske vere.

Članek ima dva glavna dela. V prvem bomo pojasnili, kaj po Kierkegaardu pomeni hoditi za Kristusom, kakšen je pomen trpljenja in v čem je edinstvenost krščanske poti ter pomen krotkosti. Pojasnili bomo Kierkegaardovi trditvi, da se je Jezus naučil poslušnosti iz lastnega trpljenja in da šola trpljenja vzgaja za večnost. Temu bo dodatno sledila pojasnitev pomena trpljenja ter pomena poslušnosti. Predstavili bomo Kierkegaardovo stališče, da se človek lahko nauči poslušnosti samo skozi lastno trpljenje, ter navedli posledice, če se je ne. Na tej osnovi bomo izvedli sklep, da če se človek ne nauči poslušnosti, potem zapade v nihilizem. Duhovna rast vključuje trpljenje in izogibanje trpljenju oziroma njegovo zavračanje pomeni izogibanje duhovni rasti oziroma njeno zavračanje. Na tej podlagi bo že razvidno, da po Kierkegaardu pojma trpljenja na eni strani ter

pojmov slabo oziroma zlo na drugi ne moremo enačiti in da slednja lahko razumemo samo v luči pravilnega dojetja trpljenja. Ta tematika bo zahtevala tudi vključitev Kierkegaardovega pogleda na mučeništvo.

V drugem delu se bomo ukvarjali s Kierkegaardovim pogledom na pogoje in dejavnike veselja v trpljenju, kar je tudi osrednji predmet tega članka. V tem sklopu igrajo, po Kierkegaardu, ključno vlogo zavest o krivdi, ki nas varuje pred dvomom v resnico (ali celo njenim zanikanjem), da je Bog ljubezen. Če verujemo, da je Bog ljubezen in da smo pred Bogom vedno krivi, potem je pred nami vedno neka naloga (vedno lahko storimo kaj, da se poboljšamo), kar pa pomeni, da nismo prepuščeni brezupu in da ima naše življenje smisel. Če bi bilo možno, da je tisti, ki trpi, popolnoma brez krivde, potem ne bi bilo nobene naloge, kar pa je stanje brezupa. Da je človek grešnik, Bog pa Sveti, je po Kierkegaardu temeljni odnos med Bogom in človekom. Na koncu bomo razvili pojasnilo naslova spisa »Evangelij trpljenja«,¹ ki je najpomembnejši del referenčnega okvira tega članka.

Naj na koncu tega uvoda omenim še, da se pričujoči članek ne ukvarja s celotno tematiko trpljenja, ki je prisotna v Kierkegaardovem opusu. Tako bomo izpustili tematiziranje vrste vidikov trpljenja, s katerimi se Kierkegaard ukvarja v svoji knjigi *Krščanski (na)govori*,² obravnavo vprašanja, ali človek lahko hoče trpljenje, ki ga je Kierkegaard obdelal v svoji razpravi »Priložnostni (na)govor«,³ in še bi lahko naštevati. Taka obravnavna bi več kot preseгла prostor, ki ga omogoča pričujoči članek. Zato se

¹ S. Kierkegaard, »The Gospel of Sufferings: Christian Discourses«, v: Kierkegaard, S.: *Upbuilding Discourses in Various Spirits* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1993), str. 213–341.

² S. Kierkegaard, *Krščanski (na)govori* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba 2014). Naj samo naštejemo, zgolj za ilustracijo in kot napotitev bralca za morebitno dopolnitev svojega študija in znanja o Kierkegaardovim pogledu na trpljenje, glavne teme knjige *Krščanski (na)govori*, ki zadevajo trpljenje. V tem pogledu je najpomembnejši njen drugi del, ki ima naslov »V boju s trpljenjem« in ga tvori naslednjih sedem poglavij: 1. Veselje ob misli, da trpimo le enkrat, zmagamo pa za večno; 2. Veselje ob misli, da nesreča ne odnese upanja, temveč ga priskrbi; 3. Veselje ob misli, da bolj ubog ko postajaš, bolj lahko bogatiš druge; 4. Veselje ob misli, da slabotnejši ko postajaš, močnejši postaja Bog v tebi; 5. Veselje ob misli, da to, kar izgubiš v času, dobiš v večnosti; 6. Veselje ob misli, da tedaj, ko »dobim vse«, ne izgubim prav ničesar; 7. Veselje ob misli, da je nesreča uspeh. V tretjem delu iste knjige je naslov šestega poglavja »Blagor tistemu, ki trpi zasramovanje za dobro stvar«. Prvo poglavje četrtega dela nosi naslov »Srčno sem želel jesti z vami to velikonočno jagnje, preden bom trpel (Lk 22, 15)«. Zelo koristna za oblikovanje bolj celostne predstave o Kierkegaardovem pogledu na trpljenje je knjižica A. H. Khana *Dejanski posameznik* (Ljubljana: KUD Apokalipsa 2013).

³ S. Kierkegaard, »An Occasional Discourse«, v: Kierkegaard, S.: *Upbuilding Discourses in Various Spirits* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1993), str. 3–154.

bomo v njem v glavnem omejili na pojasnitev Kierkegaardovega stališča o tem, da sta vera v to, da je Bog ljubezen, in človekova zavest o lastni krivdi temelj, in lahko rečemo kar potreben pogoj, za to, da je lahko človek srečen, tudi ko trpi oziroma če trpi. Dodatek »če trpi« izraža, vsaj kar se tiče tosvetnega življenja, kvečjemu zgolj logično možnost, saj človekovo zemeljsko življenje brez trpljenja dejansko ni mogoče.

2. Hoja za Kristusom ter pomen trpljenja in krotkosti

V spisu »Evangelij trpljenja«⁴ Kierkegaard razpravlja o naslednjih stvareh:

1. Kaj pomeni hoditi za Kristusom?

2. Kakšen je pomen trpljenja za kristjana? Kaj je njegova »funkcija«? V čem je edinstvenost krščanske poti, njena edinstvena vrednost, tisto, ker ti dá edino ona?

3. Kakšen je pomen krotkosti?

Ena od značilnosti hoje za Kristusom je, da hodiš sam in da tistega, za katerim hodiš, Kristusa, pri tem ne vidiš. Poleg tega Kristus tistemu, ki hodi za njim, ne utre poti, mu je ne pripravi ali olajša, ampak mu »zgolj« pripravi prostor v nebesih. S potjo in njeno težavnostjo pa se mora spopasti vsak sam. Ker je Kristus neviden, ko hodimo za njim, je za hojo za Kristusom potrebna vera vanj. Naslednja značilnost hoje za Kristusom je, da ni mogoča brez trpljenja, saj je Kristus zgled in on sam je neizmerno, nadčloveško trpel. Vendar je krščanska pot ali hoja za Kristusom edina pot, ki je taka, da več ko je trpljenja, boljša je. Trpljenje je prehod, skozi katerega pridemo do odrešenja.⁵ Vendar če hočemo odrešenje, moramo jarem trpljenja kljub bolečini in njegovi teži prenašati na lahek način. Sicer pod njegovo težo podležemo. Med hojo za Kristusom trpljenje res da ne izgine, vendar pa je kljub temu, da je prisotno, lahko. Za osebo, ki je krščansko dozorela, je jarem trpljenja lahek. Za tistega, za katerega trpljenje kljub bolečini ni lahko, ne moremo reči, da je krščansko zrel.

Za to, da trpljenje postane lahko, moramo sebe postaviti na stran. Drugače trpljenje ne more postati lahko. To velja tudi za Kristusa. Pri

⁴ Gl. Kierkegaard, »The Gospel of Sufferings«, str. 213–257.

⁵ Prim. Kierkegaard, *Krščanski (na)govori*, str. 99–101.

njem lahko razločimo dva koraka: prvi je, da je Kristus želel, naj gre kelih mimo njega. Drugi korak pa je, ko dá sebe na stran, in reče, da naj se pa vsekakor zgodi po Očetovi, in ne njegovi volji. Edino za to je bilo lahkó njegovo trpljenje, ki je bilo velikansko, kljub temu lahkó. Ker je pri krščansko zreli osebi jarem trpljenja lahek, lahko nastane vtis, da trpljenja pravzaprav ni. Če suženj trpi po krščansko in če gospodar grdo dela z njim, lahko zaradi te lahkosti nastane vtis, da je gospodar celo dober. Ta nevidnost zaradi lahkosti je značilnost krščanskega prenašanja jarma trpljenja. So še drugi načini, ampak pri vseh ostalih ni lahkosti in zato je trpljenje vidno. Samo pri krščanskem načinu trpljenja postane v zadevnem smislu trpljenje nevidno.

Jesus je imel moč, da bi si lahko podvrgel vse, a je bil krotek. Krotkost je tisti »čudežni način«, na katerega edinega lahko dosežemo, da trpljenje postane lahko. Samo zato, ker je bil krotek, je bilo lahko Jezusovo trpljenje lahko. To je ena od osrednjih stvari, ki jih Kierkegaard ponavlja v prvem delu spisa »Evangelij trpljenja« in se tako ali drugače stalno z njo ukvarja: paradoks, da je trpljenje, kljub ogromni teži in bolečini, lahkó lahkó.

Krotkost je potreben in zadosten pogoj, pa tudi znak, da je nekdo veren in da zares hodi za Kristusom. Tisti, ki je krotek, je gotovo veren in tisti, ki ni krotek, ne more imeti vere oziroma je v verskem pogledu zelo okrnjen. Če si krotek in imaš vero v Jezusa, potem veš, da je trpljenje pravzaprav nekaj dobrega zate, nekaj, kar te vodi k odrešenju. Kajti ko boš stal pred Bogom, ne bo pomembno, kako ugleden si bil, kakšno moč si imel, koliko razprav si napisal itd., ampak kako krotek si bil in kako lahek je bil zate jarem trpljenja, ki si ga nosil, ter kako malokrat si ga prenesel na drugega. Tudi to je ena od bistvenih značilnost hoje za Kristusom: poleg tega, da hodiš sam, moraš sam gaziti pot, premagovati ovire in krotko nositi jarem trpljenja, ne da bi ga prelagal na drugega.

Hoja za Kristusom zahteva med drugim takšno ljubezen do Kristusa, ki je večja od vsake druge ljubezni, ki je na primer večja od ljubezni do krvnih sorodnikov.⁶ Ko se v človeku razvije takšna ljubezen do Kristusa, to ne pomeni, da tistih, ki jih je ljubil, ne ljubi več ali da jih ljubi manj, kot jih je ljubil pred tem. Pomeni le to, da Kristusa ljubi veliko bolj kot

---

⁶ Jezus pravi, da so njegovi bratje, sestre in mati tisti, ki uresničujejo voljo Očeta. Prim. Mt 12, 46–50; Mr 3, 31–35; Lk 8, 19–21.

njih in kot katerega koli drugega človeka. Kierkegaard v tem kontekstu razmišlja o mladeniču, ki je hotel hoditi za Kristusom,⁷ vendar je bilo to, da bi razdal vse svoje bogato premoženje, zanj prevelika ovira. Omenja, da pri hoji za Kristusom ne gre za popolnost. Jezus ne zahteva, da je tisti, ki hodi za njim, popoln, in popolnosti tudi ne obljublja. Pravi samo: »Hodi za menoj!« Potrebno je le, da je ljubezen tistega, ki hodi za njim, do njega, do Jezusa, večja od njegove ljubezni do česar koli, pa naj gre za stvari, bitja ali osebe. In take ljubezni zadevni mladenič ni imel in ni pokazal. Za tako ljubezen je potrebna resnična in globoka vera v Jezusa.

3. Vera kot temeljna »krepost« in nasprotje greha: da bi bilo breme lahkó láhko, ni nobene druge poti razen vere

Tu se spet pokaže, da je vera za Kierkegaarda absolutno temeljna človekova krepost in kako osrednjo vlogo zavzema v njegovem stališču ugovitvev apostola Pavla, da je vse, kar ne izvira iz vere, greh.⁸

Seveda moramo biti pri uporabi izraza *krepost*, ko govorimo o Kierkegaardu, previdni, ker je le-ta zapisal, da nasprotje greha ni krepost, ampak vera,⁹ da je to izrazito krščansko stališče in da je mnenje, da je nasprotje greha krepost, pogansko. Poganstvo po Kierkegaardovem prepričanju še ne pripoznava odločilnega krščanskega načela »pred Bogom«, kar pomeni, da človek vedno greši pred Bogom.¹⁰ Poganstvo se »zadovolji z zgolj človeškim merilom, ki sploh ne ve, kaj je greh, da se namreč sleherni greh dogaja pred Bogom.«¹¹ Kierkegaard je zapisal, da »[č]lovek greši, ko pred Bogom noče biti on sam, ali pa pred Bogom obupan hoče biti on sam,«¹² in dodal:

Na svetu gredo namreč stvari takole: sprva človek greši zaradi krhkosti in slabosti; nato se morda nauči zatekati se k Bogu in z njegovo pomočjo pride do vere, ki rešuje vsakega greha, vendar o tem sedaj ne govorimo – nato pa zaradi

⁷ Prim. Mt 19, 16–22; Mr 10, 17–22; Lk 18, 18–23.

⁸ Prim. Rim 14, 23; S. Kierkegaard, *Bolezen za smrt* (Celje: Mohorjeva družba 1987), str. 114.

⁹ *Prav tam.*

¹⁰ Prim. *n. d.*, str. 114–115.

¹¹ *N. d.*, str. 114.

¹² *N. d.*, str. 113.

svoje šibkosti obupa in postane bodisi farizej, ki obupan pristane v neki predpisarski pozunanjeni pravičnosti, ali pa obupan znova pade v greh.¹³

Kierkegaardovih besed, da je vera in ne krepost nasprotje greha, ne smemo razumeti, kot da vera ni krepost, ampak v smislu, da je človek lahko kos grehu samo z vero. Če človek nima vere, potem mu nobena druga krepost ne bo pomagala, da ne bi živel v grehu. Vera je odzivanje na božji klic, Kierkegaard jo je opredelil tudi kot eksistencialno komunikacijo z Bogom.¹⁴ Greh je nekaj, kar se dogaja na relaciji človek–Bog, kar se dogaja »pred Bogom«¹⁵. Greha ne moremo niti razumeti niti opredeliti brez nanašanja na Boga. Kreposti, ki jih lahko opredelimo brez nanašanja na Boga, niso nasprotje greha. Vera pa je njegovo nasprotje, ker že po svojem pojmu vključuje (pravilen) odnos do Boga. To pa ne pomeni, da vera ni krepost, ampak zgolj, da je posebne vrste krepost. Lahko bi rekli tudi takole: nasprotje greha so božje kreposti (vera, upanje, ljubezen¹⁶ (v smislu ljubezni, katere temelj je ljubezen do Boga)), njihova nasprotja pa spadajo na stran greha. Kierkegaard v tem pogledu izrazito izpostavlja obup. Tako je na primer zapisal:

Naša opredelba greha ... upravičeno poudarja to, kar je odločilnega pomena: da je greh obup ... in da se dogaja pred Bogom.¹⁷

Zato je jasno, da je Kierkegaard zavračal tudi grško razumevanje greha kot nasprotja »naravnih« kreposti. Še posebno se osredotoči na zavrnitev Sokratovega pojmovanja, da je greh nevednost.¹⁸

Nagrada, ki jo Jezus obljublja, in v to obljubo verna oseba verjame, je večnost in odrešenje. Tisti, ki ima vero in ki zares hodi za Kristusom, veruje, da ga bo ljubezen do Kristusa odrešila in da se bo vse, če bo ljubil Kristusa in hodil za njim, obrnilo na dobro. To je tudi »logika« v zgod-

¹³ *N. d.*, str. 114.

¹⁴ Prim. P. Repar, *Kierkegaard – eksistencialna komunikacija: zastavek filozofskega diskurza pometafizične etike II* (Ljubljana: KUD Apokalipsa 2009).

¹⁵ Kierkegaard, *n. d.*, str. 114.

¹⁶ Glede odnosa med ljubeznijo in vero prim. B. Žalec, »Ljubezen kot enotnost mnogoterega: kierkegaardovski pogled«, *Bogoslovni vestnik* 2, 2014, posebno še str. 209–210 (kjer je pojasnjena tudi teza, da je vera ekvivalentna ljubezni do Boga).

¹⁷ Kierkegaard, *n. d.*, str. 114.

¹⁸ *N. d.*, str. 119 isl. Za dodatno pojasnitev Kierkegaardove kritike Sokrata in na splošno vprašanja vere kot (temeljne) kreposti, greha, odnosa med njima ter odnosa med ostalimi krepostmi in vero pri Kierkegaardu gl. B. Žalec, *Človek, morala in umetnost: uvod v filozofsko antropologijo in etiko* (Ljubljana: Teološka fakulteta 2010), str. 219–222.

bi Abrahamove pripravljenosti zaklati svojega edinca Izaka: Abraham je veren in veruje, da se (mu) bo, če bo zvesto in ponižno sledil Bogu, vse obrnilo na dobro. To sporočilo lahko zasledimo v »Pismu Hebrejcem«.¹⁹

Kierkegaard ugotavlja, da ni nobene druge poti, da bi bilo breme lahko lahkó, razen vere:

Toda ali ni to lahko breme? Če veš za kateri drug način, da se jo razloži [lahkost bremena namreč, op. B. Ž.], moj poslušalec, potem mi jo razloži. Jaz ne poznam nobene druge poti razen preprostosti vere, o kateri pa je ne nazadnje težko kaj povedati, kajti govorjenje, ki postavlja skupaj tako različni besedi, kot sta »lahke« in »breme«, je vedno težavno.

To je težavno govorjenje –, ah, toda človeško življenje je težko. Ampak težavno govorjenje lahko razumemo in življenjske težave lahko prenašamo, zares, kristjan jih lahko z lahkoto prenaša – kajti za njega je jarem dobrodejen in breme lahko.²⁰

4. Jezus se je naučil poslušnosti iz trpljenja: šola trpljenja vzgaja za večnost

Na začetku tretjega dela »Evangelija trpljenja« Kierkegaard razmišlja o učenju. Glavni interes je usmerjen na temo, ki jo dajeta stavek iz »Pisma Hebrejcem« »Čeprav je bil Sin, se je iz tega, kar je pretrpel, naučil poslušnosti«²¹ in misel, da šola trpljenja vzgaja za večnost:

O njem, Gospodu Jezusu Kristusu, je rečeno: *Čeprav je bil Sin, se je iz tega, kar je pretrpel, naučil poslušnosti* (Heb 5, 8). To je besedilo, ki ga bomo preučili, medtem ko smatramo, da četudi si noben človek, tak, kot je po svoji naravi, ne more želeti trpljenja, je tole njegova radost:

*da šola trpljenja vzgaja za večnost.*²²

Ljudje bi se radi kaj naučili, in če slišijo za učitelja, pohitijo k njemu.²³ Ljudje se radi naučijo česa, kar bi jim lahko koristilo. Toda ko gre za to, da se naučijo kaj o sebi, takrat pa izgubijo pogum ali sposobnost dojema-

¹⁹ Prim. Heb 11, 17–19.

²⁰ Gl. Kierkegaard, »The Gospel of Sufferings«, str. 247.

²¹ Heb 5, 8. Vsi navedki iz *Svetega pisma* v članku so iz slovenskega standardnega prevoda, ki je dosegljiv na spletni strani Svetopisemske družbe Slovenije (*Biblija.net: Sveto pismo na internetu*, <http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=sl>, 2. 12. 2015).

²² Gl. Kierkegaard, *n. d.*, str. 250.

²³ *N. d.*, str. 251.

nja.²⁴ Toda, pravi Kierkegaard, vsak človek se mora najprej naučiti tisto, kar se je najpomembneje naučiti. To prvo, najpomembnejše šolanje, ki je podlaga vseh drugih, pa je ravno šola trpljenja, četudi je po drugi strani trpljenje zadnje, kar je iskati.

Kierkegaard postavi vprašanje: Zakaj se je tako težko naučiti poslušnosti? Odgovarja: Zato, ker se mora nekdo najprej naučiti, da se je zares vredno naučiti poslušnosti. Zakaj pa je to tako težko verjeti? Ker je tako težko biti poslušen. In zakaj je tako težko biti poslušen? Ker se moramo najprej naučiti, da se je, gledano z večnostnega vidika, vredno naučiti poslušnosti. Ljudje so vneti in pripravljeni za učenje, da bi se kaj novega naučili; toda ko gre za to, da se kaj novega naučijo skozi trpljenje, pa učenje postane težavno, kajti takrat nadarjenost in bistrost ne pomagata. Je pa po drugi strani res, da ima vsakdo (z)možnost, pa če mu še tako manjka nadarjenosti in bistrosti, da se popolnoma nauči poslušnosti, tako kot vsak drug.²⁵ Po drugi strani pa je celo o samem Kristusu, opozarja Kierkegaard, ki je vedel vse, katerega misel zajema vse, on, ki se v določenem smislu nima kaj naučiti, ker tisto, kar on ne ve, preprosto ne obstaja, celo o njem v *Svetem pismu* zapisano: iz tega, kar je pretrpel, se je naučil poslušnosti. Še celo več: Kierkegaard je trdil, da je bila poslušnost Kristusovo življenje. O njegovi poslušnosti je zapisal:

On je rekel, »Moj Oče, če je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene, vendar ne, kakor jaz hočem, ampak kakor ti.«²⁶ Da je to rekel, je prvi del poslušnosti, da je grenak kelih izpil, pa drugi. Če bi izpil grenak kelih, ne da bi to rekel, njegova poslušnost ne bi bila popolna. Sestavni in prvi del poslušnosti je tudi molitveno vprašanje in vprašujoča molitev: ali je to Očetova volja ali pa je možna še kakšna druga pot. Torej je bilo njegovo življenje poslušnost, poslušnost za smrt, poslušnost za smrt na križu. On, ki je bil Resnica, Pot in Življenje, ki se ni rabil ničesar naučiti, se je vendarle naučil ene stvari – naučil se je poslušnosti. Poslušnost je tako tesno povezana z večno resnico, da se tisti, ki je Resnica, nauči poslušnosti.²⁷

Poslušnost trpljenju ne sledi neposredno oziroma avtomatično, ni tako »preprosto«. Poslušnosti se tako »preprosto« ni mogoče naučiti. Trpljenje je potreben pogoj za poslušnost, ni pa zadosten. Gledano človeško

²⁴ *N. d.*, str. 252.

²⁵ *N. d.*, str. 252–3.

²⁶ Mt 26, 39. Prim. tudi Mr 14, 36 in Lk 22, 42.

²⁷ S. Kierkegaard, *n. d.*, str. 255.

je trpljenje nevarnost, vendar pa je še večja nevarnost, če se ne uspemo naučiti poslušnosti.²⁸ Trpljenje je nevarno »šolanje«. Če ni uspešno, v smislu, da osebo nauči poslušnosti, je tako, kot da bi najmočnejše zdravilo ne učinkovalo oziroma bi »pacient« imel napačno reakcijo. Trpljenje je po eni strani največja nevarnost, po drugi strani pa prinaša največji dobiček. Ta največji dobiček je večnost.²⁹

Kot smo že omenili, se samo skozi trpljenje človek lahko nauči poslušnosti. Kakšne pa so posledice, če se oseba ne nauči poslušnosti? To, da se oseba lahko navadi tistega, ali da lahko zapade oziroma podleže tistemu, kar, kot pravi Kierkegaard, najbolj kvari. Katere pa so stvari, ki najbolj kvarijo? Kierkegaard navaja potrto, (hrepeneče) malodušje, gašenje oziroma dušenje duha, dušenje vsake (plemenite) vneme ali gorečnosti oziroma odsotnost vsake (take) vneme, obup, po drugi strani pa kljubovanje. To pa so ravno elementi nihilizma, ki jih (med drugimi) Kierkegaard navaja v svojem spisu *Dve dobi*.³⁰ Zato lahko ugotovimo, da je posledica neposlušnosti lahko nihilizem. Samo skozi trpljenje se lahko človek nauči poslušnosti. Če pa se ne nauči poslušnosti, lahko konča v nihilizmu. Poslušnost in trpljenje nas varujeta pred nihilizmom. Odsotnost trpljenja oziroma izogibanje trpljenju (za vsako ceno) je potemtakem nevarno, saj odpira pot nihilizmu.

To (kierkegaardovsko) stališče nam omogoča razumeti dejstvo, da je v tehnološko razvitem in materialno bogatem sodobnem svetu, ki v veliki meri izrablja užitkarsko nagnjenje ljudi, kjer obstaja zelo dober (materialni) življenjski standard, kjer nam je, v primerjavi s preteklimi rodovi človeštva in s tistimi v nerazvitem oziroma revnem svetu, v največji meri doslej uspelo izriniti bolečino, kjer v tem smislu živimo najboljše do sedaj, da je v tem svetu toliko depresije, duševnih bolezni, malodušja, potrtosti in konec koncev tudi kljubovanja in nasilja. Da so v takem svetu ljudje lahko manj srečni kot mnogi iz revnega sveta. Nihilizem ne izgine z odsotnostjo trpljenja, ampak prav nasprotno: njegova odsotnost je odlična podlaga za razcvet nihilizma. Trpljenje je zdravilo za nihilizem, ki pa je po

²⁸ *N. d.*, str. 255–256.

²⁹ *N. d.*, str. 256.

³⁰ S. Kierkegaard, *Two Ages: The Age of Revolution and the Present Age, A Literary Review* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 2009), str. 68, 81, 84, 104. Prim. tudi Žalec, *Človek, morala in umetnost*, str. 249. Kierkegaard samega izraza »nihilizem« ni uporabil, a je nihilistično stanje nedvomno opazil, opisal, analiziral ter pojasnjeval. Samega izraza ni, a pojem je nedvomno prisoten.

drugi strani seveda tudi nevarno. Zakaj je nevarno? Menim, da zato, ker če trpljenje človeka ne privede do poslušnosti, potem lahko v njem rodi zamero, sovraštvo in druga negativna čustva, ki se lahko končajo s (hudo) nasilnostjo. Zato je treba biti še posebno pozoren do tistih, ki trpijo, in jim omogočiti in pomagati, da skozi trpljenje duhovno rastejo in dosežejo poslušnost. »Uporaba« zdravila trpljenja ima dve plati: po eni strani je to, da se mu na vsak način poskušamo izogniti, nevarno in naivno, s krščanskega vidika pa naravnost nesprijemljivo, saj pomeni odpoved hoji za Kristusom; po drugi strani pa je trpljenje, ki ne privede do poslušnosti, zdravilo, ki ima lahko zelo velike učinke ravno v smeri tistega, kar naj bi »zdravilo«.

5. Nasilje izvira iz izogibanja duhovni rasti, ki vključuje trpljenje

V tej točki se lahko navežemo na velikega poznavalca Kierkegaarda, ameriškega teologa Charlesa K. Bellingerja, ki je na podlagi Kierkegaardovega opusa in misli razvil tezo, da nasilje izvira iz izogibanja duhovni rasti oziroma božjemu klicu, da postanemo podoba, ki nam jo je Bog namenil.³¹ Ta duhovna rast oziroma preobrazba vključuje trpljenje. Nekateri osebe niso pripravljene sprejeti (tega) trpljenja ali »žrtve« izgube svojega nezrelega jaza oziroma identitete, zato se Bogu uprejo, bežijo v množico (ki je pri Kierkegaardu ime za skvarjeno obliko človeške socialnosti in je »neresnica«³²), da bi se skrile pred božjim klicem, in postanejo nasilne.

Bog ljudi kliče oziroma poziva, da postanejo svoja podoba. Tisti, ki bežijo pred tem klicem, se v dvojnem smislu oddaljujejo od doseganja poslušnosti. Po eni strani z begom pred tem klicem in z nasprotovanjem Bogu vedno globlje zapadajo v neposlušnost, po drugi strani pa človek ne more postati resnično ubogljiv in krotek brez pomoči Boga, kot izrecno pravi sam Kierkegaard v zgoraj navedenem odlomku. Poslušnost in krotkost človeka pomeni prisotnost božjega duha v njem, ki pa ga ni brez

³¹ Prim. Ch. K. Bellinger, *The Genealogy of Violence: Reflection on Creation, Freedom and Evil* (New York: Oxford University Press 1992). Prim. tudi B. Žalec, »Globinski izvor genocida in totalitarizma v Kierkegaardovih pojmih tesnobe in stadijev eksistence«, *Bogoslovni vestnik* 3, 2013, str. 349–355 in B. Žalec, »Človekovo nesprijemanje temeljne resnice o sebi kot izvor njegovih psihopatologij, nasilja in nesočutnosti«, *Bogoslovni vestnik* 2, 2015, str. 221–231. O tem, da je po Kierkegaardu glavna človekova naloga, da postane podoba, ki mu jo je Bog namenil, prim. Žalec, »Ljubezen kot enotnost mnogoterega«.

³² Prim. S. Kierkegaard, *Z vidika mojega pisateljstva* (Ljubljana: KUD Apokalipsa 2012), 138 isl.

vere. Spet smo prišli do sklepa, da je vera po Kierkegaardu temeljna krepost. Ob tem velja dodati, da nam samó bivanje v religiozni razsežnosti življenja omogoča razumeti trpljenje oziroma samo znotraj te razsežnosti ima trpljenje svoj resnični lastni smisel v smislu, da je nenadomestljivo. V okvirih estetske ali etične dimenzije tega ne moremo trditi.³³

Iz povedanega je že razvidno, da pri Kierkegaardu pojmov *slabo* oziroma *zlo* na eni strani ter *trpljenje* na drugi ne smemo istovetiti oziroma enačiti in da je poglobitev razumevanja njegovega pogleda na trpljenje ključna za dojetje njegovega stališča o zlu oziroma slabem.

Pot do tega, da postanemo posamičnik oziroma da postanemo posameznik pred Bogom, kot se je tudi izražal Kierkegaard, vodi skozi trpljenje. Absolutno zavračanje trpljenja in težnja, da bi trpljenje popolnoma nadzorovali, razodeva umanjkanje krščanske vere (saj je Kristus, ki je trpel in sprejel največje trpljenje, kristjanov zgled), pa tudi določeno obliko samo-malikovanja.

6. Kierkegaardovo »zavračanje« mučeništva

Zadnje trditev lahko osvetlimo s Kierkegaardovim »zavračanjem« mučeništva oziroma z njegovo trditvijo, da se nimam pravice pustiti ubiti za resnico, saj s tem sebe odrešim, druge pa pahnem na pot pogubljenja.³⁴ Te pravice nima noben človek razen Jezusa, ker noben človek ni Bog. Samo Jezus je imel absolutno vednost in pregled, samo njegovo delovanje je bilo popolnoma usklajeno z Očetovim načrtom. Za nas, ki nismo Bog, pa tako nezadržano ravnanje, kot je mučeništvo, ni primerna opcija.³⁵ Za

³³ To je osrednja teza, ki jo dokazuje Abraham H. Khan v svojem članku »Kierkegaard's Conception of Evil«, *Journal of Religion and Health* 1, 1975, str. 63–66.

³⁴ Prim. S. Kierkegaard, »Mar se človek sme pustiti ubiti za resnico?«, v: Kierkegaard, S.: *Dve razpravi* (Ljubljana: KUD Apokalipsa 2009), str. 8–68.

³⁵ Da bi lahko bolje razumeli in formulirali to Kierkegaardovo stališče, si lahko pomagamo s pojmom »izsiljeno mučeništvo«. Katoliški filozof Josef Pieper prepričljivo dokazuje (prim. J. Pieper, *Srčnost in zmernost* (Ljubljana: Družina 2000), str. 16 isl.), da krščanski nauk nasprotuje tistemu »mučeništvu«, ki je posledica objestnega zaupanja v lastno odločitev, v katerega kdo sam sili ali za katerega se »sam javi« (*n. d.*, 17). Imenujmo tako mučeništvo »izsiljeno mučeništvo«. Kierkegaard vsekakor zavrača izsiljeno mučeništvo. To je treba gledati tudi v optiki njegovega stališča, da je naša edina naloga, da ljubimo druge tako, kot ljubimo sami sebe. Po Kierkegaardu pa ljubiti nekoga pomeni, da si prizadevamo, da bi le-ta čim bolj ljubil Boga (prim. S. Kierkegaard, *Dejanja ljubezni* (Ljubljana: Družina 2012); B. Žalec, »Edina kristjanova naloga: kierkegaardovski premislek o ljubezni, veri in izpolnjevanju postave«, *Božja beseda danes* 1, 2013, str. 3; B. Žalec, »Ljubezen kot enotnost mnogoterega«). To pa pomeni, da je krotek in ubogljiv in da se Bogu ne upira.

nas je primerno zadržano in »sivo« življenje³⁶ in v našem položaju tako življenje razodeva našo krotkost. Kierkegaardu je žal, da smo, če želimo pravilno živeti, obsojeni na tako sivino, vendar tako je in to moramo sprejeti. Lahko bi rekli, da je tudi v tem sprejemanju sivega življenja neko trpljenje (in potrpljenje)³⁷, ki pa je edino tista pot, ki je hoja za Kristusom. Osebi, ki take zadržane³⁸ in sive krotkosti ne sprejema, smo upravičeni pripisati določeno stopnjo in obliko samo-malikovanja,³⁹ le-to pa je temeljni kamen oziroma odlična podlaga za nasilje in hinavščino (ki gresta z roko v roki)⁴⁰.

7. Trpljenje je zdravilo, a nevarno zdravilo

Kierkegaardov pogled na trpljenje je potemtakem večplasten in večrazsežen: po eni strani se ne smemo na vsak način in brezpogojno »boriti« proti trpljenju in v njem videti samo slábo. Res je prav nasprotno: z vidika večnosti je trpljenje, ki nas doleti, največji blagoslov, saj nam daje možnost, da dosežemo večnost. Pot do večnosti vodi skozi vrata oziroma skozi prehod trpljenja.⁴¹ Po drugi strani pa ni prav, če lastno trpljenje

³⁶ Kierkegaardu se stališče, ki postavlja zid med mano in drugimi, ki trdi, da sem sam božji vojak in čist, drugi pa so vojaki zla, ne zdi sprejemljivo. Zato nimamo pravice, da privedemo stvari tako daleč, da nas drugi ubijajo (za resnico). Ta sklep Kierkegaarda naredi otožnega (Kierkegaard, »Mar se človek sme pustiti ubiti za resnico?«, str. 59), in sicer zato, ker moramo biti zadržani pri izražanju in uresničevanju svojih najglobljih prepričanj (*n. d.*, str. 59–60). Namesto da bi živeli v svetu »močne svetlobe« in »globoke teme«, se moramo zadovoljiti z življenjem »v odtenkih sive«. Ta sklep seveda ne bo zadovoljil tistih, ki jih mikajo skrajne pozicije in poti, vendar pa se nam zdi jasno, da je to sporočilo, ki mu moramo danes prisluhniti. Prim. tudi Ch. K. Bellinger, *Trinitarian Self: The Key to the Puzzle of Violence*, izdaja Kindle (2015), lok. 2541–2543.

³⁷ Češki mislec in katoliški duhovnik Tomáš Halík v naslonitvi na krščansko tradicijo (zrelo) vero opredeli kot potrpljenje z Bogom (prim. T. Halík, *Blizu oddaljenim: gorečnost in potrpežljivost v srečevanju vere z nevero* (Ljubljana: Teološka fakulteta 2012), str. 9–14). Ravno potrpežljivost je tista prvina vere, zaradi katere, poleg upanja, ne podležemo zlu: »Toda kje je Bog tam, kjer ni ljubezni, kjer so samo krutost, bolečina, greh, smrt in trpljenje? Tam je potrpežljivost vere in upanje tistih, ki niti v takšni situaciji niso dovolili, da bi jih zlo obvladalo (*n. d.*, str. 97).«

³⁸ Lahko bi dejali tudi zmerne v smislu krščanske kardinalne kreposti zmernosti. Življenje, ki je krotko in potrpežljivo, ki poteka v odtenkih sive, ki ni kljubovalno in nihilistično, ki ne daje nikakršnega povoda za pripisovanje egocentričnosti in samo-malikovanja, je tista utelešena zmernost, ki skozi način življenja razodeva človekovo vero, saj je ravno vera tisto, iz česar se tak način življenja hrani in raste.

³⁹ Tu se ponovno pokaže etični pomen človekovega zavedanja lastne omejenosti.

⁴⁰ Prim. Bellinger, *Trinitarian Self*.

⁴¹ Prim. op. 5.

iščemo sami, še posebno ne, če je le-to posledica ravnanja drugih ljudi.

Trpljenje je po Kierkegaardu zdravilo, a nevarno zdravilo, in vzgoja za večnost. Svetna pamet pozna mnogo zdravil za trpljenje, toda vsa ta zdravila (morda) res rešijo telo, vendar pa ubijajo dušo. Svetna pamet ima prav tako mnogo zdravil, ki opogumijo trpečega; toda, ponovno, vsa ta zdravila sicer poživijo telo, vendar prizadenejo dušo. Kdor pa se želi učiti iz svojega trpljenja, ta neprestano spoznava samo kaj o sebi in o svojem odnosu do Boga. To je znak, da je vzgajan za večnost.⁴²

Znana je resnica, da naučiti se poslušnosti pomeni naučiti se, kako biti gospodar. To je gotovo res. Vendar pa se, dodaja Kierkegaard, človek v šoli trpljenja nauči še nekaj bolj veličastnega: nauči se, da pusti, da je gospodar Bog, da vlada Bog. In nato doda še tri trditve oziroma ugotovitve v obliki retoričnih vprašanj: Kaj je vsa večna resnica, če ni to, da Bog vlada? Kaj je vsa poslušnost, če ne to, da pustiš, da Bog vlada? In kakšne druge povezave so možne med časovnim in večnim kot to, da Bog vlada in da pustimo, da Bog vlada?⁴³

Kierkegaard zaključí tretji del »Evangelija trpljenja« z razmišljanjem, da ujemanje, harmonija Kristusove volje z Očetovo ni poslušnost. Poslušnost pripada ponižanju. Kristusovo ponižanje je, da je bil človek.⁴⁴ Če velja za najčistejšega, da se poslušnosti lahko nauči le iz lastnega trpljenja, koliko bolj to velja šele za grešnega človeka. Zato Kierkegaard ugotavlja:

Samo trpljenje vzgaja za večnost, ker je večnost v veri, vera je v poslušnosti, poslušnost pa je v trpljenju. Poslušnost ni ločena od trpljenja, vera ni ločena od poslušnosti, poslušnost ni ločena od vere. V trpljenju je poslušnost poslušnost, v poslušnosti je vera vera, v veri je večnost večnost.⁴⁵

8. »Bog je ljubezen« kot temelj veselja v trpljenju

Temelj veselja v trpljenju je, po Kierkegaardu, vera, da je Bog ljubezen. Če oseba ne razume, da je Bog ljubezen, s pomočjo dobrega, bo to razumela s pomočjo krivde. Če oseba trpi in ima pri tem zavest, da je kriva, potem ima v vsakem trenutku znova zagotovilo, da je to res oziroma jo

⁴² Prim. Kierkegaard, »The Gospel of Sufferings«, str. 257.

⁴³ Prim. *prav tam*.

⁴⁴ Prim. *n. d.*, str. 263.

⁴⁵ *Prav tam*.

to vsak trenutek štiti pred zapadlostjo v dvom o tem, kajti zavest o lastni krivdi pritegne pozornost na tistega, ki ima to zavest. Naj navedem besede samega Kierkegaarda:

Vesetje je tole: da je sedaj, in v vsakem trenutku, in v vsakem prihodnjem trenutku, večno res, da se ni zgodilo, ali se ne more kadar koli zgoditi, četudi bi šlo za najbolj žalostno izmišljeno grozo najbolj bolne domišljije, ki je postala resničnost, nič takega, kar lahko omaje vero, da je Bog ljubezen; in vesetje je v tem, da če oseba zavrača, da bi to razumela s pomočjo dobrega, potem ji bo krivda pomagala to razumeti. *Če v odnosu do Boga oseba vedno trpi kot kriva, potem ji je v vsakem trenutku zagotovljeno, da je Bog ljubezen, ali pravilneje, v vsakem trenutku je odvrnjena od tega, da bi zapadla v dvom, kajti zavest o krivdi pritegne pozornost nase.*⁴⁶

Gre za nekakšen psihološki argument za tezo, da če je v odnosu do Boga človek vedno kriv, kadar trpi, potem je v vsakem trenutku zavarovan pred tem, da bi dvomil, da je Bog ljubezen (kar pa je osnovni temelj človekovega veselja (v trpljenju)). Razlog, ki to tezo ali sklep utemeljuje, je, da zavest o krivdi pritegne pozornost nase.

Argument je torej naslednji:

1. Če ima človek, kadar trpi, zavest o lastni krivdi v odnosu do Boga, potem zavest o lastni krivdi pritegne pozornost nase.

2. Če zavest o lastni krivdi pritegne pozornost nase, potem človek ne dvomi, da je Bog ljubezen.⁴⁷

3. Če človek veruje, da je Bog ljubezen, potem je vesel.

4. Če ima človek, kadar trpi, zavest o lastni krivdi v odnosu do Boga, potem je človek vesel, pa če še tako trpi. (Iz 3.)

9. Vir ljubezni je treba poiskati v sebi, ne v svetu

Prepričanje, da je Bog ljubezen, je pomembno za to, da lahko prenašamo trpljenje in da zaradi tega ne zasovražimo sveta in ljudi. Če sprejmemo Kierkegaardov pogled, pa moramo biti za trpljenje pravzaprav hvaležni (saj je pot k odrešenju) in pomilovati tiste, ki so ga zagrešili (in morda celo tiste, ki so ga bili manj deležni). Če res verjamemo, da je Bog ljubezen, je

⁴⁶ *N. d.*, str. 268–269.

⁴⁷ Marsikateremu bralcu na tej točki verjetno (še) ni ravno razvidna resničnost te, druge, premise. To bo postalo jasno v nadaljevanju.

naše trpljenje lahko in smo lahko veseli, tudi ko – in kljub temu da – trpimo. Še več: lahko smo veseli tega, da trpimo.⁴⁸ Vera, da je Bog ljubezen, je potrebna, da naš pogled ni temen, mračen in da smo veseli. Negativna čustva (do ljudi, do sveta, do vsega, kar obstaja) pa so odlična in že kar potrebna, če ne skorajda zadostna podlaga za genocid, totalitarizem, terorizem in nasilje na splošno ... Za ta dejanja ni zadosti nihilizem, ampak so potrebna negativna čustva, od katerih je najpomembnejše sovraštvo. Je pa res, da je nihilizem odlična prst za razvoj omenjenih negativnih in sovražnih čustev. Veselje raste iz vere v ljubezen in v to, da je temelj sveta dober, nasilje pa iz negativnih in sovražnih čustev. Totalitarni nasilneži sovražijo svet, kakršen je sedaj, in si želijo ustvariti svet, ki bi ga lahko ljubili. Pri tem pa se ne zavedajo, da je temeljni vir ljubezni treba poiskati (najprej) v sebi, ne v svetu. Tak vir ljubezni v nas pa je vera, da Bog obstaja in da je Bog ljubezen. Kot pravi pesem, ki jo katoliški verniki pojejo pri maši: »Naše veselje ne bo se končalo, ne bo se končalo in se ne konča.«

Kierkegaard primerja opustitev vere v božjo ljubezen z brodolomom.⁴⁹ Tako kot apostol Pavel govori o doživetju brodoloma vere,⁵⁰ tako moremo reči, da je oseba, ki je opustila vero v božjo ljubezen, doživela brodolom veselja do življenja, ki je (to veselje) od večnosti. Kaj še ostane, za kar je vredno živeti, se retorično vpraša Kierkegaard. Naj pridejo viharji, je zapisal, to je veselo. Toda kaj, če ima ladja osnovni defekt? Oseba, ki je opustila vero v Boga, je po Kierkegaardovem mnenju doživela poškodbo v svojem najbolj notranjem središču oziroma stičišču. Kierkegaard pravi, da ne ve, če so poleg vere še kakšni žebli ali vezi, ki lahko držijo ladjo skupaj, zagotovo pa ve, da je vera, da je Bog ljubezen, božansko stikališče ali sklep, členek v človeku, in če on(o) drži, potem naredi človeka za najbolj ponosno plovečo ladjo; če pa je človek brez takega središča oziroma stičišča, potem je vsebina njegovega celotnega življenja razbitina, brezplodna in bedna ničevost.⁵¹

⁴⁸ Ko je bil slovenski filozof Milan Komar naprošen, da naj v en stavek strne svoje glavno sporočilo za udeležence duhovnih vaj, je duhovniku Vinku Kobalu odgovoril: »Povejte jim, da Štvarnik obstaja in da jih ima rad.« Prim. B. Žalec, »Sladka tlaka smisla«, v: Komar, M.: *Red in misterij* (Ljubljana: Študentska založba 2002), 231–232.

⁴⁹ Prim. Kierkegaard, »The Gospel of Sufferings«, str. 269.

⁵⁰ 1 Tim 1, 19.

⁵¹ Prim. Kierkegaard, *prav tam*.

10. Pomen zavesti o lastni krivdi pred Bogom, ki je rešiteljica vere pred dvomom: »Dvomi o sebi, ne o Bogu!«

Kierkegaard razmišlja o svoji temi, da je biti kriv pred Bogom vir veselja v trpljenju, v navezavi na besede razbojnika, ki je bil križan skupaj s Kristusom, da je edino Kristus tisti, ki trpi, ne da bi imel kakršno koli krivdo.⁵² V tem je bilo neko olajšanje za razbojnika, saj je vedel, da trpi za grehe, ki jih je storil. V taki zavesti se človek ne počuti zapuščenega in Bog ima prav. Ko nekdo trpi kot kriv, je v tem olajšanje večnosti, pravzaprav veselje večnosti, pravi Kierkegaard. Priznati, da ima Bog prav, je v takem primeru ponižno. Položaj pa je bolj zapleten, če trpi nekdo, ki je popolnoma nedolžen, saj se nam lahko kmalu zazdi, da ni (več) popolnoma jasno, ali Bog je ljubezen. Da bi se izognili domišljavemu razglabljanju in opravičevanju trditev, da je Bog ljubezen, je po Kierkegaardu potrebna še močnejša vera. Tudi v tem pogledu je nujno potrebna pomoč ponižnosti in zavesti o lastni pomanjkljivosti in omejenosti, spoznavni in etični, še posebno, če se zavedamo, da, kot je ugotavljal Kierkegaard, dvom o božji ljubezni »želi«, da krivimo Boga, ne sebe.⁵³ Boj vere je po Kierkegaardu namreč boj za to, da veruješ, ne da bi razumel. Večna sreča vere je v veri, da je Bog ljubezen. Vendar to ne pomeni, da gre tu za razumevanje. Ko dvom močno pritiska vero, takrat pride zavest o krivdi kot rešiteljica, kot zadnja okrepitev. Ona pomaga verniku, da veruje, tako, da ga uči, da ne dvomi o Bogu, ampak o sebi.⁵⁴ Zavest o krivdi uči vernika oziroma človeka, da je on tisti, ki ni zmožen poplačati dolga, in da je potemtakem Bog ljubezen.⁵⁵ Vera razume, da je poskušati razumeti (Boga) skozi dvom iluzija in da je blagoslov, da dvom ni mogoč. Blagoslov je to, da je nemogoče dvomiti, da je Bog ljubezen.

Kierkegaardova ugotovitev, da če je Bog kriv, potem moramo biti pred njim nedolžni in da moramo potemtakem trpeti po nedolžnem oziroma kot nedolžni, ima izredno globoke posledice za razumevanje krščanstva. Ena od njih je, da nam na novo osvetli pomen nauka o izvirnem grehu za vero (da je Bog ljubezen) in za veselje v trpljenju. Ravno zato, da je človek lahko vesel, saj se ne more izogniti trpljenju, mora verovati, da je po svo-

⁵² Prim. Lk 23, 40–42; Kierkegaard, *n. d.*, str. 272–273.

⁵³ *N. d.*, str. 273 isl.

⁵⁴ *N. d.*, str. 273.

⁵⁵ *N. d.*, str. 274.

jem bistvu kriv in grešen. Tisti, ki želi dokazati, da je vera v izvorni greh nesmisel, mora dokazati oziroma uresničiti življenje človeka na zemlji, v katerem ni trpljenja, celo še več, v katerem trpljenje ni možno.

Na tej osnovi Kierkegaard trdi, da je edini vir veselja vera, da je Bog ljubezen.⁵⁶ Dodatno veselje je v misli, da je to tako trdna resnica, da je nič ne more premakniti ali niti malo omajati. Zavest o krivdi je tista moč, ki varuje ta zaklad. Če naj ima dvom kakšen temelj, potem mora tisti, ki dvomi, dokazati, da smo pred Bogom nedolžni. Če tega ne more dokazati, in to dokazati je nemogoče, potem je dvom omajan in uničen.⁵⁷

11. Krivda pred Bogom implicira nalogo in upanje

Če je trpeči človek pred Bogom vedno kriv, potem je veselje v tem, da je napaka v posamezniku in da je posledično vedno nekaj, kar se da narediti; obstajajo naloge, človeške naloge, in skupaj s temi nalogami upanje, da se vse lahko izboljša in da se bo izboljšalo, če se zadevni posameznik poboljša, če postane bolj skrben, če bo več molil, če bo bolj ubogljiv, bolj ponižen, bolj predan Bogu, bolj srčen v svoji ljubezni, bolj goreč v duhu. Če oseba v odnosu do Boga vedno trpi kot kriva, potem zanjo vedno obstaja naloga in posledično je zanjo vedno upanje. Najtežje je, če ni naloge, če ni nobene naloge, ki se zahteva od nas.⁵⁸ To je groza brezupa.⁵⁹ Takrat se človek potopi v dolgočasje (ko je čas »smrtno dolg«) oziroma v lažno in zahrbtno zavest, da ni naloge (za nas).

Tukaj pa smo spet pri ugotovitvi, da je trpljenje potrebno za premagovanje nihilizma, saj je brezupnost nihilizmu zelo »sorodna«. Mora pa trpljenje spremljati zavest, da smo pred Bogom vedno krivi, sicer antinihilistično zdravilo ne deluje, ampak ima lahko zelo težke in nezaželene učinke: zamero, sovražstvo in druga negativna čustva, ki vodijo v nasilje, kot smo že ugotavljali zgoraj. Ob tem velja opozoriti še na pomen potrpljenja: Kierkegaard je namreč razložil, da iz tega, da ni »ničesar« (za storiti oziroma da se »ničesar« ne da storiti, še ne izhaja, da ni naloge, kajti tudi samo potrpljenje je vsekakor (lahkó) naloga. Samo če bi bil trpeči

⁵⁶ *Prav tam.*

⁵⁷ *N. d.*, str. 274–275.

⁵⁸ *N. d.*, str. 275.

⁵⁹ *N. d.*, str. 276.

brez krivde pred Bogom, ali pa če misli, da je tako, takrat, in samo takrat, bi nastopila oziroma nastopi brezupnost.⁶⁰

Naloge vere, upanja, ljubezni, potrpljenja, ponižnosti, poslušnosti, pravzaprav kar vse človekove naloge, temeljijo na večni gotovosti, h kateri se človek lahko zateče in v njej najde oporo, da je Bog ljubezen.⁶¹ »Bog je ljubezen« pomeni, da ima Bog za trpečega nalogo: če bi se samo v enem primeru izkazalo, je trdil Kierkegaard, da Bog ni ljubezen, da je pustil trpečega brez naloge, če bi se to zgodilo samo enemu človeku, potem za nobenega dejanskega in za nobenega zgolj možnega človeka in niti za celotno človeštvo ne bi bilo več naloge (se pravi upanja, se pravi smisla). Po Kierkegaardu je vsak, ki ne veruje, da je Bog ljubezen, obupan, saj ne zaupa Bogu. Vsakdo, ki – četudi na skrivaj (lahko tudi pred seboj) – goji to malodušno misel, da Bog ni (vedno) ljubezen, je obupan, pravi Kierkegaard. Tak človek, tudi ko je v težavah, ne dviga ponižno svojega zaupajočega pogleda k Bogu, ampak ga, nasprotno, prebada s svojim srepim pogledom.⁶²

12. Obžalovanje in kesanje

Vrnimo se sedaj še za trenutek h Kierkegaardovi obravnavi skesanega razbojnika.⁶³ Zdi se, da, glede na to, da je šlo za njegove zadnje trenutke, ni imel prav veliko priložnosti za izvršitev kake naloge. Vendar pa po Kierkegaardu to ni res. Naloga je bila obžalovanje in kesanje. Medtem ko je Odrašenik sveta zaječal »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil«, je razbojnik ponižno vedel, da ni Bog tisti, ki ga je zapustil (razbojnika), ampak da je on zapustil Boga, in skesano pravi tistemu, ki je bil križan skupaj z njim: »Jezus, spomni se me, ko prideš v svoje kraljestvo!«⁶⁴ Kljub lastnemu trpljenju ter tesnobi in strahu zadnje ure je razbojnik našel olajšanje v primerjanju z nadčloveškim trpljenjem Jezusa, ki ga je Bog zapustil.⁶⁵

Biti zapuščen od Boga pomeni po Kierkegaardu biti brez naloge. Pomeni biti oropan končne naloge, ki jo ima vsak človek, naloge potrplje-

---

⁶⁰ *N. d.*, str. 277.

⁶¹ *Prav tam.*

⁶² *N. d.*, str. 278.

⁶³ *N. d.*, str. 280 isl.

⁶⁴ Lk 23, 43.

⁶⁵ Kierkegaard, *n. d.*, str. 281.

nja, ki temelji na tem, da Bog ni zapustil trpečega. Potemtakem je Kristusovo trpljenje nadčloveško in njegovo potrpljenje je nadčloveško in zato noben človek ne more dojeti ne prvega ne drugega. Četudi je po eni strani celo dobro razmišljati o Kristusovem trpljenju tako, da imamo pred očmi njegove »človeške« vidike, pa je po drugi strani po Kierkegaardu bogokletno, če govorimo o njem samo kot o človeškem trpljenju, saj gre za nadčloveško trpljenje in obstaja nepremostljiv prepad med Jezusovim trpljenjem in trpljenjem katerega koli človeka. Kierkegaard se »igra« z mislijo, da si je morda razbojnik dejal:

Vsak človek je kriv pred Bogom, ko trpi, in zato nobenega človeka Bog ni zapustil. Ta zraven mene pa edini nima greha, vendar kljub temu trpi. Zato lahko rečemo, da ga je Bog zapustil in da je njegovo trpljenje nadčloveško. Toda človek ni nikoli zapuščen od Boga in ima vedno nalogo. V tem je upanje in tolažba. Ta tolažba je za vsakogar, ki prizna, da trpi kot kriv, celo za mene, zgubljenega, križanega razbojnika. Tudi za mene je – kljub položaju, zadnji uri in bolečinam – naloga in me torej Bog ni zapustil.⁶⁶

13. Da je človek grešnik, Bog pa Sveti, je temeljni odnos med Bogom in človekom

Temeljni odnos med človekom in Bogom je, po Kierkegaardu, da je človek grešnik, Bog pa Sveti.⁶⁷ Človek v odnosu do Boga ni grešnik zaradi tega ali onega deja, ampak je kriv po svojem bistvu, brezpogojno in potemtakem vedno. Odnos med ljudmi je tak, da je človek lahko kriv, nedolžen, ima ali nima v tem ali onem pogledu prav itd. To pa ne more biti odnos med Bogom in človekom, kajti potem bi si bila Bog in človek enaka; Bog ne bi bil Bog in krivda ne bi bila bistvena.⁶⁸ Zavest o krivdi igra ključno vlogo tudi v »spopadu« Boga in človeka: Bog se s svojim napadalcem bojuje tako, da zavest o krivdi napade napadalca in se le-ta bori s samim sabo. Ko nekdo hoče napasti Boga, zavest o krivdi napade upornika, kar pomeni, da napadalec konča tako, da se bori sam s seboj. Tako se bojuje Bog. To pomeni, da se z Bogom nihče ne (z)more boriti.⁶⁹

⁶⁶ *Prav tam.*

⁶⁷ *N. d.*, str. 285.

⁶⁸ *Prav tam.*

⁶⁹ *N. d.*, str. 286.

Samo kristjan ve, je trdil Kierkegaard, da je samo eden (Jezus Kristus), ki je kot popolnoma nedolžen trpel pred Bogom. Zato bi lahko rekli, da je to, če ima prav, lahko definicija krščanske vere. Judje tega ne vedo in niso vedeli, kristjani pa to vedo enako kot vedo, da naj si nihče ne drzne primerjati se z njim ali meriti sebe po njegovih merilih. Med njim in katerim koli človekom je večna razlika. Ugotovimo lahko, da se iz tega (iz te krščanske vere) ponovno razodeva, z novo jasnostjo, da vsak človek vedno trpi pred Bogom kot kriv. Kdor to zanika, zanika krščansko vero.

14. Zakaj »Evangelij trpljenja«?

Če pogledamo v Staro ali Novo zavezo, v obeh zasledimo, in to na raz(lič)nih mestih, eno in isto resnico: da je pot popolnosti pot težavnosti. Podana je z različnimi glasovi, da bi bili lahko nagovorjeni različni ljudje, v bistvu pa gre stalno za eno in isto resnico. Kierkegaard ugotavlja, da morda ni nobene teme, o kateri bi *Sveto pismo* na toliko mestih povedalo isto.⁷⁰ Sam, kot hitro ilustracijo, za izrecno navedbo izbere zgolj tri odlomke:

Otrok, če se približuješ, da bi služil Gospodu, pripravi svojo dušo na preizkušnjo.⁷¹

Skozi veliko stisk moramo iti, da pridemo v Božje kraljestvo ...⁷²

Sami namreč veste, da smo za to postavljeni: že ko smo bili pri vas, smo vam napovedovali, da bomo trpeli stisko ...⁷³

Vendar bi lahko navedel še mnoge druge. Zaradi tega razloga, je zapisal Kierkegaard v »Evangeliju trpljenja«, da ne bo (več) navajal nobenega posebnega odlomka iz *Svetega pisma*, ampak bo za stališče, da po poti popolnosti stopamo težko, iskal oziroma našel podporo v celostnem vtisu univerzalnega nauka *Svetega pisma*. Na tej osnovi je potem, za spodbudo trpečemu (ker ti (na)govori so navsezadnje »Evangelij trpljenja«), obravnaval veselje te poti oziroma veselje, ki za trpečega izhaja iz spoznanja, da je pot popolnosti težka pot:

⁷⁰ *N. d.*, str. 292.

⁷¹ Sir 2, 1.

⁷² Apd 14, 22.

⁷³ 1 Tes 3, 3–4.

*da ni pot tista, ki je težka, ampak je težava pot.*⁷⁴

Sedaj nam je lahko jasno, zakaj je Kierkegaard svojemu spisu dal naslov »Evangelij trpljenja«. Evangelij je dobra novica in Kierkegaard s svojim spisom »prinaša« dobro novico, da je (tudi) v trpljenju (lahko) veselje, še več, da je v trpljenju (lahko) največje veselje.

B i b l i o g r a f i j a

1. Bellinger, Ch. K. (1992), *The Genealogy of Violence: Reflection on Creation, Freedom and Evil*. New York, Oxford University Press.
2. Bellinger, Ch. K. (2015), *Trinitarian Self: The Key to the Puzzle of Violence*. Izdaja Kindle.
3. Halík, T. (2012), *Blizu oddaljenim: gorečnost in potrpežljivost v srečevanju vere z nevero*. Ljubljana: Teološka fakulteta.
4. Khan, A. H. (1975), »Kierkegaard's Conception of Evil«, *Journal of Religion and Health* 1, 63–66.
5. Khan, A. H. (2013), *Dejanski posameznik*. Ljubljana, KUD Apokalipsa.
6. Kierkegaard, S. (1987), *Bolezen za smrt*. Celje, Mohorjeva družba.
7. Kierkegaard, S. (1993), »An Occasional Discourse«, v: Kierkegaard, S.: *Upbuilding Discourses in Various Spirits*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 3–154.
8. Kierkegaard, S. (1993) »The Gospel of Sufferings: Christian Discourses«, v: Kierkegaard, S.: *Upbuilding Discourses in Various Spirits*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 213–341.
9. Kierkegaard, S. (2009), »Mar se človek sme pustiti ubiti za resnico?«, v: S. Kierkegaard: *Dve razpravici*. Ljubljana, KUD Apokalipsa, 8–68.
10. Kierkegaard, S. (2009), *Two Ages: The Age of Revolution and the Present Age, A Literary Review*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
11. Kierkegaard, S. (2012), *Dejanja ljubezni*. Ljubljana, Družina.
12. Kierkegaard, S. (2012), *Z vidika mojega pisateljstva*. Ljubljana, KUD Apokalipsa.
13. Kierkegaard, S. (2014), *Krščanski (na)govori*. Celje, Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba.
14. Pieper, J. (2000), *Srčnost in zmernost*. Ljubljana, Družina.
15. Repar, P. (2009), *Kierkegaard – eksistencialna komunikacija: zastavek filozofskega diskurza pometafizične etike II*. Ljubljana, KUD Apokalipsa.

---

⁷⁴ Kierkegaard, *n. d.*, str. 292.

16. Svetopisemska družba Slovenije (2009), *Biblija.net: Sveto pismo na internetu*. [Http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=sl](http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=sl), 2. 12. 2015.
17. Žalec, B. (2010), *Človek, morala in umetnost: uvod v filozofsko antropologijo in etiko*. Ljubljana, Teološka fakulteta.
18. Žalec, B. (2002), »Sladka tlaka smisla«, v: Komar, M.: *Red in misterij*. Ljubljana, Študentska založba, 229–251.
19. Žalec, B. (2013), »Edina kristjanova naloga: kierkegaardovski premislek o ljubezni, veri in izpolnjevanju postave«, *Božja beseda danes* 1, 3–8.
20. Žalec, B. (2013), »Globinski izvor genocida in totalitarizma v Kierkegaardovih pojmih tesnobe in stadijev eksistence«, *Bogoslovni vestnik* 3, 349–355 .
21. Žalec, B. (2014), »Ljubezen kot enotnost mnogoterega: kierkegaardovski pogled«, *Bogoslovni vestnik* 2, 201–213.
22. Žalec, B. (2015), »Človekovo nesprejemanje temeljne resnice o sebi kot izvor njegovih psihopatologij, nasilja in nesočutnosti«, *Bogoslovni vestnik* 2, 221–231.